

O carte despre contemplație numită

NORUL NECUNOAȘTERII

sau Cum este unit
Sufletul cu Dumnezeu

Traducere, cuvânt-înainte și note:

Gheorghe Fedorovici

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Cuvânt-înainte	15
Introducere	33
Aici începe Rugăciunea prologului	57
Aici începe Prologul	59
Aici începe Cuprinsul Capitolelor	63
 CAPITOLUL I - Despre cele patru trepte ale vieții creștinești și despre calea pentru care a fost chemat destinatarul acestei cărți	 77
CAPITOLUL II - Încurajare la ascultare și la lucrarea contemplației, tema acestei cărți	79
CAPITOLUL III - Despre felul în care această lucrare urmează să fie înfăptuită și despre valoarea ei în comparație cu toate celelalte lucrări	82
CAPITOLUL IV - Despre simplitatea acestei lucrări și despre faptul că nu poate fi atinsă prin curiozitate intelectuală și nici prin imaginație	84
CAPITOLUL V - Despre faptul că, în timpul acestei lucrări, toate creaturile care au fost, sunt ori vor fi vreodată, împreună cu toate făptuirile lor, trebuie ascunse sub norul uitării	91

CAPITOLUL VI - O scurtă relatare sub formă de întrebări a lucrării contemplației	93
CAPITOLUL VII - Despre felul în care cel aflat în această lucrare trebuie să se păzească de toate gândurile, mai ales de acelea care izvorăsc din propria sa curiozitate, cultură ori istețime nativă	95
CAPITOLUL VIII - O potrivită cercetare sub formă de întrebări a anumitor îndoieli ce s-ar putea ivi în timpul acestei lucrări; despre nimicirea curiozității omenești, a pompei cărturărești și a istețimii native și despre distingerea stărilor și părților vieților active și contemplative	99
CAPITOLUL IX - Despre faptul că, pentru cel care se îndeletnicește cu această lucrare, amintirea celei mai înalte ființe create de Dumnezeu păgubește mai mult decât folosește	104
Capitolul X - Despre felul în care poți să cunoști dacă un gând nu este păcătos; și, dacă este păcătos, când anume reprezintă un păcat de moarte, și când este unul venial	107
CAPITOLUL XI - Despre faptul că trebuie să judeci fiecare gând sau impuls prin sine însuși și că trebuie întotdeauna să eviți nepăsarea față de păcatele veniale	111
CAPITOLUL XII - Prin puterea acestei lucrări nu doar că păcatul este nimicit, ci sunt dobândite și virtuțile	112
CAPITOLUL XIII - Ce este ascultarea în sine și când este perfectă și când imperfectă	115
CAPITOLUL XIV - Despre faptul că ascultarea imperfectă trebuie să premergea celei perfecte – altfel, păcătosului îi este cu neputință să ajungă la desăvârșita virtute a ascultării încă din această viață	118
CAPITOLUL XV - O scurtă demonstrație împotriva acelor care spun că nu există o mai bună modalitate de a te supune în afară de raportarea la propria ta păcătoșenie	120

CAPITOLUL XVI - Despre faptul că, prin această lucrare, păcătosul cu adevărat convertit, care este chemat la contemplație dobândește mai iute desăvârșirea decât prin oricare altă lucrare, și prin aceasta poate primi mai curând de la Dumnezeu iertarea păcatelor	122
CAPITOLUL XVII - Despre faptul că adevăratul contemplativ nu dorește să aibă de-a face cu cele ale vieții active ori cu cele ce se fac ori spun despre el și nici nu se preocupă să răspundă acuzatorilor săi pentru a se scuza pe sine	125
CAPITOLUL XVIII - Despre felul în care, până în ziua de astăzi, toți activii se plâng de contemplativi precum Marta de Maria. Iar pentru aceasta, pricina este ignoranța	128
CAPITOLUL XIX - O scurtă apărare a celui care a scris această carte, arătând că toți contemplativii trebuie să-i ierte pe toți activii pentru cuvintele și gesturile prin care-și arată nemulțumirea	130
CAPITOLUL XX - Despre felul în care Atotputernicul Dumnezeu va răspunde cu bunăvoință celor care, pentru a fi iertați, nu au dorit să-și părăsească lucrarea iubirii de Dumnezeu	132
CAPITOLUL XXI - Înțelegerea adevărată a cuvântului evanghelic „Maria partea cea bună și-a ales”	134
CAPITOLUL XXII - Despre iubirea minunată pe care o are Hristos pentru om în persoana tuturor păcătoșilor întorși cu adevărat și chemați la harul contemplației	137
CAPITOLUL XXIII - Despre felul în care Dumnezeu va răspunde și îi va susține în mod duhovnicesc pe toți aceia care, absorbiți de iubirea Lui, nu se mai îngrijesc să răspundă și să se susțină pe sine	139
CAPITOLUL XXIV - Ce este iubirea în sine și despre felul în care este cu adevărat și desăvârșit cuprinsă în lucrarea despre care vorbim	141

- CAPITOLUL XXV - Despre faptul că, în timpul acestei lucrări, sufletul desăvârșit nu are niciun fel de legătură cu vreunul dintre oamenii vieții acesteia 143
- CAPITOLUL XXVI - Despre faptul că fără prezența deplină a harului special ori fără o îndelungă păstrare a harului comun, lucrarea despre care vorbesc este aproape cu neputință și despre care anume, în această lucrare, este lucrul sufletului ajutat de har și care este doar al lui Dumnezeu 145
- CAPITOLUL XXVII - Cine se cuvine să se îndeletnicească, așadar, cu lucrul în cele ale harului 148
- CAPITOLUL XXVIII - Despre faptul că nimeni nu ar trebui să îndrăznească să lucreze acestea înainte de a-și fi curățat cugetul de toate păcatele sale grave, potrivit canoanelor 149
- CAPITOLUL XXIX - Despre faptul că trebuie să te ostenești stăruitor în această lucrare și să-i pătimizești durerea ce-o provoacă, fără să judeci pe cineva 151
- CAPITOLUL XXX - Despre cel care poate mostra și judeca greșelile celorlalți 153
- CAPITOLUL XXXI - Despre felul în care creștinul trebuie să se păzească de toate gândurile și pornirile spre păcat atunci când începe această lucrare 154
- CAPITOLUL XXXII - Despre două stratageme duhovnicești folositoare începătorului în lucrarea contemplației 155
- CAPITOLUL XXXIII - Despre faptul că prin îndeletnicirea cu această lucrare un suflet este curățat atât de păcatele sale personale, cât și de osândirea pentru ele și despre cum se face atunci că pentru nimeni nu există odihnă deplină în această viață 157
- CAPITOLUL XXXIV - Despre faptul că Dumnezeu dăruiește acest har fără să fie determinat de ceva; de aceea harul nu poate fi dobândit prin niciun fel de mijloc 159

CAPITOLUL XXXV - Despre cele trei lucruri cu care trebuie să se îndeletnicească învățăcelul în cele ale contemplației: lectura, meditația și rugăciunea	163
CAPITOLUL XXXVI - Despre meditațiile celor care se silesc neîncetat cu lucrarea aceasta	165
CAPITOLUL XXXVII - Despre rugăciunile speciale ale acestor lucrători neobosiți	167
CAPITOLUL XXXVIII - Cum și de ce această rugăciune scurtă străpunge Cerul	169
CAPITOLUL XXXIX - Despre felul în care rugătorul desăvârșit trebuie să se roage și ce este rugăciunea în esența ei; și despre cel care, rugându-se, folosește cuvinte, care cuvinte sunt cele mai potrivite cu natura rugăciunii	171
CAPITOLUL XL - Despre faptul că, în timpul acestei lucrări, sufletul nu trebuie să acorde nicio atenție specială vreunui viciu sau virtuți în sine	173
CAPITOLUL XLI - Despre faptul că în toate celelalte întreprinderi inferioare acestei lucrări creștinii trebuie să păstreze socotința, dar nu și în aceasta	175
CAPITOLUL XLII - Despre faptul că, prin nesocotința în aceasta, creștinii vor păstra socotința în toate celelalte, iar altfel nicum	177
CAPITOLUL XLIII - Despre faptul că toate înțelegerea și simțirea propriei ființe trebuie îndepărtate, dacă vrem ca perfecțiunea acestei lucrări să fie cu adevărat simțită de suflet încă din această viață	179
CAPITOLUL XLIV - Despre felul în care sufletul trebuie să se orânduiască pe sine pentru a zdrobi toată înțelegerea și simțirea de sine.	181

- CAPITOLUL XLV - O potrivită cercetare a anumitor
înșelări ce pot apărea în timpul acestei lucrări 184
- CAPITOLUL XLVI - O învățătură folositoare despre cum
poți evita aceste înșelări, lucrând cu o mai mare
vioiciune sufletească decât orice altă nestăpânire trupească 187
- CAPITOLUL XLVII - O scurtă învățătură despre curățenia
sufletească cerută de această lucrare; cum că sufletul trebuie
să-și înfățișeze dorința sa într-un fel lui Dumnezeu,
și într-altul către oameni 189
- CAPITOLUL XLVIII - Despre felul în care Dumnezeu
va fi slujit deopotrivă cu trupul și cu sufletul, pentru a ne răsplăti
în ambele și despre felul în care vom putea cunoaște când
toate acele sunete și dulceață ce se-ntâmplă trupului
la vremea rugăciunii sunt bune și când sunt rele. 192
- CAPITOLUL XLIX - Substanța oricărei perfecțiuni nu este
nimic altceva decât o voință bună și cum toate sunetele,
mângâierile și îndulcirile ce se pot întâmpla în această viață
nu sunt decât accidente ale acestei perfecțiuni 195
- CAPITOLUL L - Ce este iubirea curată și cum se explică
faptul că pentru unii astfel de mângâieri sunt foarte rare,
iar în cazul altora prea frecvente 197
- CAPITOLUL LI - Despre faptul că trebuie să fim cu mare
băgare de seamă ca nu cumva să înțelegem trupește ceea
ce se zice duhovnicește, și mai ales despre cât de important este
să fim atenți în înțelegerea cuvântului „în” și a cuvântului „sus” 199
- CAPITOLUL LII - Despre felul în care acești tineri ucenici
pripitiți înțeleg greșit cuvântul „în” și despre rătăcirile
ce decurg din aceasta 202
- CAPITOLUL LIII - Despre diverse purtări nepotrivite
care apar în cazul celor lipsiți de lucrarea despre care vorbim 204

CAPITOLUL LIV - Despre felul în care prin Puterea acestei lucrări ești condus într-un mod preînțelept, dobândind deplină cuviință atât în trup cât și în suflet	207
CAPITOLUL LV - Despre felul în care vor fi înșelați cei care urmează fierbințelii cugetului, condamnând-i pe cei din jur fără discernământ	210
CAPITOLUL LVI - Despre felul în care vor fi înșelați cei care se bazează mai mult pe capacitatea de iscodire a istețimii native sau pe teologia scolastică decât pe simpla învățătură temeinică și îndrumarea Sfintei Biserici	213
CAPITOLUL LVII - Despre felul în care acești tineri ucenici pripiți înțeleg greșit celălalt cuvânt, „sus”, și despre înșelarea care decurge din aceasta	215
CAPITOLUL LVIII - Despre faptul că nu trebuie să luăm exemplul Sfântului Martin și al Sfântului Ștefan, încordându-ne imaginația sensibilă spre cele de sus în timpul rugăciunii	217
CAPITOLUL LIX - Despre faptul că nu trebuie ca, în timpul rugăciunii, să luăm exemplul Înălțării fizice a lui Hristos, încordându-ne imaginația sensibilă spre cele de sus; și despre faptul că în orice lucrare duhovnicească toate acestea trei: timp, loc și trup trebuie uitate	221
CAPITOLUL LX - Despre faptul că atât drumul mare, cât și cărarea într-acolo sunt pășite de doriri, și nu de umbletul picioarelor	224
CAPITOLUL LXI - Despre faptul că tot ce este trupesc este supus duhovnicescului; această supunere este conformă firii și nu opusă	226
CAPITOLUL LXII - Despre felul în care poți ști dacă lucrarea ta este sub tine, în afara ta ori când este una cu tine sau în tine și când este deasupra ta și dedesubtul Dumnezeuului tău	228

CAPITOLUL LXIII - Despre puterile sufletești în general
și cum anume mai ales Memoria este o putere principală
ce cuprinde în sine toate celelalte puteri și toate acele lucruri
în care acestea acționează 230

CAPITOLUL LXIV - Despre cele două puteri principale,
Rațiunea și Voința, și despre activitatea lor înainte și după păcat 232

CAPITOLUL LXV - Despre prima dintre puterile secundare,
al cărei nume este Imaginația și despre activitatea
și supunerea ei față de Rațiune, înainte și după păcat 233

CAPITOLUL LXVI - Despre cealaltă putere secundară,
ce se numește Sensibilitate; despre activitatea
și supunerea ei față de Rațiune, înainte și după păcat 235

CAPITOLUL LXVII - Despre faptul că oricine nu cunoaște
puterile unui suflet și modul lui de a lucra poate fi înșelat
cu ușurință în ceea ce privește înțelegerea cuvintelor
și a lucrării duhovnicești și despre felul în care un suflet
este făcut un Dumnezeu prin har 237

CAPITOLUL LXVIII - A fi niciunde trupește este a fi
pretutindeni duhovnicește; și [despre] cum, pentru omul nostru
cel din afară, lucrarea contemplației nimic nu prețuiește. 239

CAPITOLUL LXIX - Despre felul în care simțirile noastre
sunt minunat prefăcute în trăirea duhovnicească a acestui nimic
și [despre faptul] că aceasta nu se petrece în vreun loc 241

CAPITOLUL LXX - Dacă tocmai prin defăimarea simțurilor
noastre trupești începem să ne apropiem mai grabnic
de cunoașterea celor cerești, urmează că, în chip asemănător,
prin smerirea puterilor noastre spirituale începem să ne apropiem
mai grabnic de cunoașterea lui Dumnezeu, pe cât este cu putință
a o avea prin har în condițiile lumii acesteia 243

- CAPITOLUL LXXI - Despre faptul că unii nu vor putea ajunge la desăvârșirea acestei lucrări decât în momentele de extaz, iar alții oricând voiesc, adică în starea lor sufletească obișnuită 246
- CAPITOLUL LXXII - Despre faptul că un lucrător al contemplației nu trebuie să aprecieze ori să gândească despre un altul potrivit stării în care se află el însuși 248
- CAPITOLUL LXXIII - Despre felul în care, potrivit chipului în care Moise, Bețaleel și Aaron erau preocupați de Chivotul Legii, tot astfel și noi ne împărtășim de acest har al contemplației în trei feluri, căci acest har era prefigurat de Chivot 249
- CAPITOLUL LXXIV - Despre faptul că materia acestei cărți nu mai poate fi citită sau menționată, ascultată ori discutată de un suflet care-i este părtaș, fără ca acela să aibă sentimentul că este într-un deplin acord cu cele care țin de lucrarea descrisă și despre recapitularea aceleiași însărcinări care apare în prolog 251
- CAPITOLUL LXXV - Despre unele semne prin care un suflet se poate încredința cu adevărat dacă este chemat de Dumnezeu să fie un lucrător al acestei lucrări 253

Cuvânt-înainte

 artea de față nu se adresează nimănui – aceasta pare să fie la prima vedere concluzia inevitabilă a celui care întâlnește șirul de avertismente care închid într-o acoladă protectoare această lucrare. Autorul ei pare să-și fi dat toată silința să scrie o carte cât mai antipatică cu putință. Căci *Norul* nu se adresează „specialiștilor”, după cum nu se adresează nici amatorilor; necreștinilor, și nici tuturor aceloră dintre creștini. Dacă, prin cine știe ce nefericită întâmplare, dai de cartea aceasta, pare să spună autorul ei, fă-mi un bine și, mai ales, fă-ți un bine: nu o citi.

Avertismentul violent care deschide și însoțește această carte a fost supus unei atenuări constante de către editorii moderni, atunci când nu a fost considerată o abilă figură retorică pentru atragerea unei audiențe sporite.* Or, aceste avertizări trebuie înțelese mai curând asemeni observațiilor care însoțesc de obicei produsele farmaceutice, prin care suntem preveniți că trebuie ținute departe de curiozitatea copiilor, de vreme ce ei nu știu când, cât, cum sau pentru ce trebuie luat medicamentul re-

* Cf. A. C. Spearing, Introduction, p. xviii, în *The Cloud of Unknowing and Other Works*, London, Penguin Books Ltd., 2001).

spectiv. Pentru că, într-adevăr, această carte este destinată unei afecțiuni anume și unei patimi speciale: patima de Hristos. Cu alte cuvinte, ea nu se adresează oamenilor „sănătoși” – cititorul va descoperi aici distanța la care se află de portretul omului duhovnicesc schițat de-a lungul *Norului*. Mai mult, rolul ei nu este acela de a ne vindeca de această împătımire, ci de a o agrava.

Prin urmare, două riscuri corespunzătoare îl așteaptă pe cel care se-ncumetă să parcurgă aceasta carte fără a fi determinat de altceva decât de o simplă curiozitate livrescă, ori de iluzia că va da în sfârșit peste piatra filozofală care-i va anula cu ușurință inerția vieții sale interioare, inundându-i sufletul cu realizarea promisiunilor vieții viitoare. Cel dintâi se expune la pierderea oricărui interes și disponibilitate ulterioară pentru tema acestei scrieri, care nu este alta decât cea anunțată simplu de titlul ei: cum se poate uni sufletul cu Dumnezeu. Pe când cel de-al doilea se află în pericolul atât de frecvent întâlnit, după cum o arată autorul *Norului* în acord cu toți autorii de literatură ascetică și mistică, de a simula o gesticulație pretins mistică și de a forța producerea unei „trăiri” potrivit reprezentărilor sale construite pe baza surselor de care a dispus și, eventual, sub îndrumarea unui „maestru” care a parcurs un drum asemănător celui la care se angajează și el acum (cf. cap. LI și LIII).

Prin urmare, avertismentele autorului nu exprimă un gest decorativ; ele nu țin de vreun protocol care ar trebui să deschidă în mod obișnuit o lucrare de teologie mistică, și cu atât mai puțin de vreo înclinație presupus mizantropică, cu atâta ușurință atașată uneori personalității monahilor. Rolul lor este mai degrabă unul practic, urmărind desființarea prejudecăților sau falsele așteptări care însoțesc sau premerg subiectului de față: viața mistică, vederea „nevăzută” a lui Dumnezeu. Din

această perspectivă, și cu toate că este însoțită de introducerea competență a lui E. Underhill, am considerat că această apariție a *Norului* în limba română necesită unele explicații, cu atât mai mult cu cât, din motive obiective, lucrările occidentale de teologie mistică au avut o circulație mai restrânsă în spațiul nostru cultural. În paginile următoare voi avea în vedere trei aspecte a căror precizare s-ar putea dovedi utilă în privința înlesnirii accesului la textul operei. Mi s-a părut așadar că ar fi util să abordez pe scurt rolul misticii în creștinism, influența neoplatonică asupra spiritualității creștine medievale și câteva precizări finale legate de traducerea unor termeni specializați.

*

Întrucât prin mistică se înțelege în mod general „experiența întâlnirii interioare și unificatoare a omului cu infinitul divin, cel care este fundamentul ființei sale și a întregii existențe, iar în mistica creștină, în iudaism și în Islam, acest infinit este un Dumnezeu personal,”* s-ar cuveni să vedem în ce anume constă această interioritate, și dacă există o funcție anume prin care persoana umană ar putea fi angajată și ar putea avansa în această unire.

În ierarhia clasică a funcțiilor cognitive, *intelectul* este cel care se ocupă de probleme de tipul: „Care este cea mai scurtă distanță dintre două puncte?” Este propriu *rațiunii* să se ocupe cu sensul lucrurilor; ** ține de domeniul *spiritului* să se întrebe

* Cf. art. „Mystique”, în K. Rahner, H. Vorgrimler, *Petit dictionnaire de théologie catholique*, Paris, Éditions du Seuil, 1970, p. 304.

** Potrivit Sf. Grigorie de Nazianz, atât timp cât nu pun problema lui „de ce?”, fizicienii sunt lipsiți chiar și de competența lui „cum?”, respectiv a cercetării domeniului natural. Vezi Cuvântarea a Doua, 27, în *Cele Cinci Cuvântări Teologice*, Editura Anastasia, 1993, p. 44.

cu privire la existența lui Dumnezeu și la felul în care Dumnezeu poate fi cunoscut – cunoscut, iar nu demonstrat; aceasta ține tot de rațiune.

Într-adevăr, se poate spune că dacă tema cunoașterii lui Dumnezeu și a limitelor acestei cunoașteri este o caracteristică a perioadei patristice, în care Dumnezeu este reprezentat în primul rând ca un *mister*, perioada convențional numită „scolastică” face din acest mister o *problemă* de rezolvat: cum îi pot *demonstra* existența? Or, și aceasta explică criza scolasticii și sofistica inevitabilă în care a sfârșit, este evident că un mister, în măsura în care îți este interior într-o anumită privință*, nu poate fi demonstrat, ci cunoscut numai într-un fel care este propriu misterului: unindu-te cu el. În cazul misterului, cunoașterea însăși devine misterioasă și, prin urmare, numită doar în mod impropriu „cunoaștere”. De aceea va fi numită de către mistici „necunoaștere”, adică acel tip particular de cunoaștere care nu are nimic în comun cu tot ceea ce se înțelege prin „cunoaștere” – mai înainte de toate pentru că, în interiorul ei, are loc o apropiere nesfârșită de un mister care rămâne cu toate acestea nu mai puțin misterios.

Misticul avansează într-o cunoaștere în care felul cunoașterii și ceea ce cunoaște îi rămân, oarecum, necunoscute. Organul angajat în această lucrare nu poate fi însă decât acela care are capacitatea de a sesiza misterul, sau de a primi harul, ceea ce este același lucru: *duhul*, cel care poate sesiza înălțimi

* „Problema este ceva cu care avem de-a face, care blochează drumul; ea se află în întregime în fața mea. Dimpotrivă, misterul este ceva în care mă aflu angajat, a cărui esență este, în consecință, de a nu se afla în întregime în fața mea. Este ca și cum în această zonă distincția dintre în mine și în fața mea și-ar pierde semnificația.” Gabriel Marcel, *A fi și a avea*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1997, p.116.

și adâncimi, lungimi și lărgimi, tocmai pentru că el este făcut după chipul și pe potriva unei asemenea răscruci.

Este adevărat că, după cum afirmă P. Evdokimov, „duhul are o semnificație prea largă pentru a putea fi considerat centrul ipostatic al ființei umane”, întrucât pare să se identifice cu „sufletul” și, mai precis, cu întregul complex pe care-l numim „om”. Și totuși; dacă Dumnezeu vine, intră și se unește cu sufletul omenesc care-L caută și-L cheamă, cu lipsa de măsură descrisă de literatura mistică, nu ar trebuie să se întâmple aceasta mai degrabă cu omul întreg decât cu o parte a lui, oricât de nobilă? „Duhul” este cumva „substanța” sufletului, ori mai bine zis, este sufletul în modalitatea cunoscătoare care îi este proprie: aceea de a cunoaște și de a fi cunoscut într-o modalitate „duhovnicească”, adică misterioasă.**

* P. Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu în Tradiția răsăriteană*, trad. și note de Pr. V. Răducă, București, Christiana, 1995, p. 32. Evdokimov propune în schimb ca acest centru să fie căutat în „noțiunea biblică de inimă”.

** În legătură cu „locul” în care are loc unirea, se pot distinge trei nivele ale sufletului, care corespund celor trei etape ale ascensiunii contemplative: partea inferioară, zona afectivității și a celor cinci simțuri (nivelul purificării); partea superioară, intelectuală, locul în care, începând cu Augustin, sunt identificate puterile sufletești superioare, adică memoria, înțelegerea și voința, și care corespunde psihicului la greci („*psukhē*”) și spiritului în cazul latinilor („*spiritus*”) – acesta este nivelul iluminării. În ce privește partea cea mai înaltă a sufletului, locul propriu-zis al unirii, se pare că atât latinii cât și bizantinii se raportau la un termen asemănător, care în genere este tradus prin minte („*noûs*” pentru greci și „*mens*” pentru latini). Cf. art. „*Mystique*”, în *Dictionnaire Critique de Théologie*, Paris, PUF, 1998, p. 778. În ce privește înțelegerea adecvată a lui „*noûs*,” A. Louth insistă asupra încărcării acestui sens cu o „conotație mistică”. Cf. Andrew Louth, *Originile tradiției mistice creștine*, Sibiu, Editura Deisis, 2002, p. 17. Despre încercările de a defini acest „simț” special care face posibilă contemplația, vezi și în Evelyn Underhill, *Mistica*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1995, pp. 93-101.

Introducere

Familia restrânsă a tratatelor de mistică pe care specialiștii le cunosc drept „grupul *Norului Necunoașterii*” merită mai multă atenție decât a primit până acum din partea englezilor iubitori de mistică, întrucât acestea reprezintă prima expresie apărută în limba engleză a mării tradiții mistice a creștinilor neoplatonici care au adunat, refăcut și „sărat cu sarea lui Hristos” tot ce era mai bun în experiența spirituală a vechii lumi.

Acea veche înțelepciune și-a făcut intrarea decisivă în spațiul catolic în jurul anului 500 d.Hr., prin operele profundului mistic anonim care s-a hotărât să se numească pe sine „Dionisie Areopagitul”. Trei sute cincizeci de ani mai târziu, aceste scrieri au fost traduse în limba latină de Ioan Scotus Eriugena, un erudit de la curtea lui Carol cel Mare, devenind în felul acesta disponibile pentru lumea bisericească din Apus. Încă cinci sute de ani au mai trecut, timp în care influența scrierilor areopagitice a fost resimțită, și încă puternic, de către mistici din fiecare țară europeană:

de Sfântul Bernard, de victorini*, de Sfântul Bonaventura, de Sfântul Toma d'Aquino. Oricare cititor al lui Dante știe ce rol au jucat acestea în ce privește *Paradisul*. Apoi, începând cu mijlocul secolului al XIV-lea, Anglia, care la acea vreme ajunsese la apogeul perioadei ei mistice, s-a impus prin primele traduceri în vernaculară ale corpusului areopagitic. Odată cu *Divinitatea tainică a lui Dionisie* [*Dionise Hid Divinite*], o versiune a *Teologiei mistice*, un tezaur spiritual a fost făcut accesibil pentru prima dată celor de dinafara ordinelor contemplative. Cu siguranță că acesta este un fapt pe care toți iubitorii de mistică, toți „patrioții spirituali” au datoria de a-l păstra în amintire.

Majoritatea cercetătorilor presupun că *Divinitatea tainică a lui Dionisie* care, apărând într-o epocă de mare vitalitate spirituală, a dobândit curând o circulație apreciabilă este scrisă de aceeași mână care a scris *Norul Necunoașterii* și celelalte opere însoțitoare, precum și o parafrază în engleză a tratatului lui Richard de Saint Victor, *Benjamin Minor*, o altă scriere de mare autoritate pentru viața contemplativă. Desigur că influența lui Richard este secundară celei avute de Dionisie asupra operei acestui mistic necunoscut – operă care, cu toate acestea, datorează tot atât de mult experienței personale și calităților psihologice extraordinare ale autorului, cât și tradiției pe care a moștenit-o din trecut.

* Victorinii au fost un ordin semimonahal de clerici, organizați pe la 1113 în jurul abației Sfântului Victor din Paris. Au reprezentat una dintre cele mai puternice școli de teologie din secolul al XII-lea. E. Underhill se referă aici la cei mai importanți dintre ei: Hugh of Saint Victor (d. 1141) și Richard of Saint Victor (d. 1173). Cf. *The HarperCollins Encyclopedia of Catholicism*, New York, Harper Collins Publishers Inc., 1995).

Nu se știe nimic despre el dincolo de faptul, evident chiar din scrieri, că a fost un călugăr retras*, dedicat vieții contemplative. S-a considerat că a fost un cartuzian.** Însă regula unui ordin atât de auster, ai cărui membri trăiesc într-o izolare asemănătoare celei pustnicești și care nu se întâlnesc decât pentru a participa la slujbe, cu greu i-ar fi putut îngădui posibilitatea de a remarca și suporta atâtea viclesuguri și comportamente absurde despre care oferă descrieri deosebit de amuzante și de realiste în unele pasaje mai ușoare din *Norul*. Aceste pasaje trădează exasperarea, în parte umoristică, a unui sihastru temperamental, nervos, greu de mulțumit și hipersensibil, iubitor de liniște și pace, dar constrâns la o tovărășie de zi cu zi și ceas de ceas cu indivizi care au o structură mai puțin contemplativă.*** Este vorba despre cei care găsesc în gesturile extravagante și lipsite de sens o portiță pentru vitalitatea suprimată; de unii care bordează de o veselie teribilă precum „fetițele care chicotesc ori măscăricii glumeți”; sau de alții care sunt atât de lipsiți de stare, încât „nu pot sta liniștiți de niciun fel, fie că șed, că stau în picioare ori lungiți, ori își bătaie picioarele, ori trebuie să facă ceva cu mâinile” (capitolul 53). Chiar dacă nu poate merge până

* *A cloistered monk* (în limba engleză): monah dedicat exclusiv contemplației, despre care se presupune că nu părăsește perimetrul spațiului izolat al sihăstriei (*cloister*) pe care orice mănăstire medievală o avea.

** Ordin întemeiat în 1084 de Sf. Bruno, canonicul școlii catedralei din Rheims, a cărui pomenire se face la 6 octombrie. Accentul este pus pe solitudine și tăcere, în afara celorlalte idealuri proprii vieții retrase (cf. *The Harper Collins Encyclopedia of Catholicism*).

*** Acesta este un portret spiritual care-l plasează pe autorul *Norului* tocmai în acea categorie de oameni cu care nu voia să aibă de-a face. Dacă întâlnim unele descrieri plastice ale vieții cotidiene, este tocmai pentru că autorul nu excludea posibilitatea de a dobândi o audiență chiar în rândul creștinilor laici.

la a considera aceste obișnuințe ca păcate de moarte, autorul *Norului* nu ne mai lasă nicio îndoială asupra nemulțumirii pe care i-o inspirau sau a neîncrederii cu care privea pretențiile spirituale ale celor lipsiți de astâmpăr.

Încercarea de a-l identifica pe acest scriitor misterios cu Walter Hilton, autorul *Scării desăvârșirii*, a căzut cu totul, chiar dacă opera lui Hilton, în special fragmentul remarcabil intitulat „Cântecul îngerilor”, îi trădează influența. Scrierile ce-i sunt atribuite, dacă este să excludem traducerile din Dionisie și Richard de Saint Victor, sunt doar cinci la număr. Acestea sunt, mai întâi, *Norul Necunoașterii*, cea mai lungă și mai completă expunere a doctrinei specifice acestui autor. Apoi, în strânsă legătură cu *Norul*, patru scurte tratate ori scrisori: *Epistola Despre Rugăciune*, *Epistola Despre Deosebirea Mișcărilor Sufletului* [*An Epistle of Discretion in the Stirrings of the Soul*], *Epistola Sfătuirii Personale* [*The Epistle of Privy Counsel*] și *Tratatul Despre Deosebirea Duhurilor* [*A Treatise of Discerning of Spirits*]. Unii critici au pus în discuție până și revendicarea paternității acestor scurte texte de către autorul *Norului*, considerându-le a fi rezultatul unui grup ori școli de contemplativi devotați studiului și practicii teologiei mistice dionisiene, însă unitatea de gândire și de stil aflate în ele face ca ipotezele respective să fie cel puțin improbabile. Totul trimite mai degrabă la gândul că scrierile aparțin operei unui geniu mistic original, cu o personalitate puternic marcată și de o mare ușurință literară și care, în timp ce preia cadrul filosofiei sale de la Dionisie Areopagitul și pe cel al psihologiei de la Richard de Saint Victor, nu este totuși doar un imitator al acelor maeștri, ci un om care a introdus un veritabil element nou în literatura religioasă medievală.

Care sunt, așadar, trăsăturile sale deosebite? De unde provine culoarea vie pe care i-a dat-o anticei teorii platonice a

experienței mistice? Consider că, mai întâi, aceasta vine din combinația dintre înaltele daruri spirituale și un viu simț al umorului, fine capacități de observație și un bun-simț sănătos – un echilibru de calități care, este drept, nu sunt rare printre mistici, însă aici le întâlnim într-o concentrație neobișnuită. În nerăbdarea sa de a se concentra asupra divinității, acest contemplativ nu pierde nicicând legătura cu umanitatea, și nici nu uită vreodată scopul suveran al scrierilor sale, care nu este acela de a-și declama darurile spirituale pe care le-a primit, ci de a le împărtăși celorlalți și de a-i ajuta și pe ceilalți confrați să facă la fel.

Apoi este vorba despre o mare simplitate a perspectivei asupra lucrurilor, care-i îngăduie să prezinte rezultatul celor mai înalte experiențe și intuiții în cel mai direct și mai firesc limbaj. Atât de veridice și atât de mult încorporate existenței sale obișnuite îi sunt concepțiile despre realitatea spirituală, încât ni le poate transmite în cuvintele simple ale vieții de zi cu zi; iar, prin aceasta, el este unul dintre cei mai realiști scriitori mistici. Textele sale abundă de astfel de scurte și vii expresii: „numiți păcatul bulgăre”; „rugăciunea scurtă străpunge cerul”; „a fi niciunde trupește este a fi pretutindeni duhovnicește”; „cel ce nu merge pe calea strâmtă spre cer [...] va merge pe cea lină spre iad”. Domeniul său de experiență este unul vast. Nu desconsideră posibilitatea de a primi câte-o povață de la vrăjitori și necromanți în ceea ce privește modul potrivit de a-l trata pe demon, iar pentru a ilustra milostivirea divină pleacă de la cele mai casnice situații de prietenie și iubire părintească. Teolog competent, citându-i pe Sf. Augustin și Toma d'Aquino și care folosește cu ușurință limbajul scolasticii, este în stare, pe de altă parte, să exprime cele mai adânci speculații ale filosofiei mistice fără să recurgă la terminologia academică, precum atunci când descrie cerul spiritual ca „stare” mai curând decât „loc”: